

Samen doorbouwen aan het energiesysteem

Reflectie Netbeheer Nederland op het hoofdlijnenakkoord in relatie tot energie-infrastructuur

Netbeheerders hebben gereflecteerd op de mogelijke impact van het hoofdlijnenakkoord op het energiesysteem. Een toegankelijke, betrouwbare en betaalbare energie-infrastructuur is essentieel voor het realiseren van o.a. de woningbouw en economische ambities van Nederland. Netbeheerders zetten zich in om hun bijdrage te leveren aan het ontwerp, de inrichting en de uitvoering van dit energiesysteem. Op deze manier dragen wij bij aan het bereiken van maatschappelijke en duurzame doelen.

Op basis van deze reflectie adviseren netbeheerders om bij de verdere uitwerking van het akkoord naar een regeerprogramma er rekening mee te houden dat stabiel en voorspelbaar beleid gevoerd wordt met weloverwogen keuzes voor een integraal systeemoverzicht en aandacht voor de praktische en financiële haalbaarheid. Alleen zo kunnen netbeheerders hun verantwoordelijk nemen voor het onderhoud en de aanleg van alle energie-infrastructuur, ongeacht of dat gas, waterstof, groen gas of elektriciteit betreft.

In voorliggend stuk doen wij aanbevelingen voor de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord op de thema's: stabiel beleid, integrale benadering van het energiesysteem, en versnelling van de uitvoering. In de bijlage wordt uiteengezet wat de belangrijkste consequenties van het hoofdlijnenakkoord zijn op basis van de beschreven maatregelen en ambities.

Stabiel beleid

Het hoofdlijnenakkoord stelt dat stabiel beleid belangrijk is: burgers en bedrijven moeten weten waar ze aan toe zijn. Die noodzaak onderschrijven de netbeheerders. Het voortzetten en uitbreiden van maatwerkafspraken met de industrie en de prioriteit die wordt gelegd bij het oplossen van netcongestie zijn hier belangrijke voorbeelden van. Tegelijkertijd zien wij een spanningsveld ontstaan tussen het behouden van gestelde klimaatdoelstellingen en de realisatie van deze doelen.

De nieuwe coalitie houdt vast aan bestaande doelstellingen en afspraken, maar diverse bestaande maatregelen worden geschrapt of beperkt en nieuwe maatregelen stimuleren het gebruik van fossiele middelen. Alleen als de doelen niet worden gehaald, wordt alternatief beleid gemaakt. Het terugdraaien van eerdere maatregelen, het afschaffen van subsidies of anders waarderen van sectoren, maakt het beleid instabiel. Instabiel beleid vergroot de onzekerheid voor burgers, bedrijven én voor netbeheerders. Het vermindert de uitvoeringssnelheid, waardoor uiteindelijk de maatschappelijke kosten oplopen. Uit onze reflectie blijkt dat voorgestelde maatregelen kunnen leiden tot een vertraging van de energietransitie t.o.v. het huidige (voorgenomen) beleid. Nieuwe - potentieel ingrijpendere - maatregelen kunnen nodig zijn om de klimaatdoelstellingen

binnen bereik te houden. Het is van belang dat er stabiel, consistent beleid voor de lange termijn wordt gevoerd om de energie-infrastructuur tijdig te kunnen plannen en gereed te hebben.

Aanbevelingen voor de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord

- Zorg bij de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord dat Nederland zich daadwerkelijk aan bestaande afspraken kan houden. Wees alert op de mogelijke noodzaak voor aanvullend beleid, bereid deze tijdig voor en houd daarbij de lange termijn in het oog.
- Concretiseer bij de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord de voortzetting en uitbreiding van de maatwerkafspraken met de industrie. Hierbij is focus op de randvoorwaarden (budget, fysieke infrastructuur, geschoold personeel) noodzakelijk.
- Borg met de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord de voortgang van het Landelijke Actieprogramma Netcongestie. De afgelopen jaren zijn hiermee belangrijke stappen gezet in het verhelpen van en omgaan met netcongestie. Juist ook omdat het aanpakken van netcongestie een lange termijn traject is, is de voortgang hiervan noodzakelijk. Te veel wijzigingen zet de aanpak onder druk.

Integrale benadering energiesysteem

Het hoofdlijnenakkoord omschrijft de ambities voor het klimaat en energieonafhankelijkheid van Nederland, ambities voor de woningbouw én ambities voor het bedrijfsleven en groene groei. Het zijn grote uitdagingen waar we met elkaar voor staan. Energie-infrastructuur vormt een randvoorwaarde voor verdere ontwikkelingen voor onze maatschappij.

Nederland heeft één van de meest betrouwbare energiesystemen in de wereld. Dag en nacht werken de netbeheerders eraan om alles stabiel te houden én tegelijkertijd klaar te maken voor de toekomst. Op basis van onze ervaring weten we hoe complex het energiesysteem is. Een ogenschijnlijk eenvoudige beleidskeuze of systeemgreep kan stevige gevolgen hebben voor andere onderdelen in het energiesysteem. Zie het als communicerende vaten: een keuze voor maatregelen voor elektrificatie, heeft ook gevolg voor wat er nodig is voor bijvoorbeeld gas of waterstof en vice versa. Bij de gepresenteerde maatregelen in het hoofdlijnenakkoord ontbreekt de relatie tussen de onderlinge maatregelen en impact op het gehele energiesysteem. Het risico hiervan is dat het energiesysteem verder onder druk komt te staan, met eventuele extra kosten en vertraging tot gevolg.

Het Rijk heeft met het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) een belangrijke stap gezet in het integraal benaderen van het energiesysteem, het is noodzakelijk dat het NPE verder wordt geconcretiseerd. Dit gaat om de verhouding tussen verschillende opwekopties zoals wind op zee, wind op land en kernenergie; en over de verhouding tussen verschillende energiedragers. Denk bij de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord steeds vanuit het totale energiesysteem en neem bij de voorgenomen keuzes de consequenties voor het gehele systeem mee.

Aanbevelingen voor uitwerking van het akkoord

- Maak werk van **energiebesparing**. Energie die niet wordt gebruikt hoeft niet te worden opgewekt of getransporteerd. Hierbij is het belangrijk niet alleen te focussen op besparingsdoelstellingen maar ook andere manieren van energieverbruik te stimuleren zodat je systeemverandering met veel impact kan bewerkstelligen.
  - Zet in op **congestie-neutrale verduurzamingsmaatregelen** zoals: inzet van CCS in de industrie, de uitrol van groen gas en de productie en import van blauwe en groene waterstof.
- Stel bedrijven en bewoners in staat aan de slag te gaan met flexibiliteit, door het makkelijker en meer lonend te maken. Door het elektriciteitsnet gezamenlijk beter te benutten, creëren we ruimte en kunnen we meer

bedrijven en bewoners aansluiten en kosten besparen.

- Zorg voor duidelijke **sturing en regie vanuit het Rijk op de ontwikkeling van duurzame energievraag (elektriciteit en waterstof) in de industrie**. Het bij elkaar brengen van opwek en afname is belangrijk, denk daarbij aan afname nabij aanlanding wind op zee. Maak structurerende keuzes met betrekking tot industrie, zodat dit duidelijkheid schept voor netbeheerders waar, wanneer en wat (wel en niet) te investeren.
- Zet in op verschillende verduurzamingsopties en neem de wisselwerking tussen verschillende energiedragers in beschouwing:
  - Maak werk van de **aanleg van nieuwe warmtenetten**. Bepaal daarbij de positie over collectieve oplossingen in de gebouwde omgeving. Warmtenetten spelen een belangrijke rol in het totale energiesysteem van de toekomst. Het is namelijk van belang dat de warmtevraag niet alleen ingevuld wordt door elektriciteit. Door de wisselwerking tussen verschillende energiedragers wordt het elektriciteitsnet ontlast. De druk op het elektriciteitsnet is hoog. Niet alle wijken kunnen elektrificeren. Stimulering van alternatieve oplossingen, warmte, is daarom nodig.
  - Bepaal de inzet op **groen gas**. Het hoofdlijnenakkoord gaat niet in op groen gas. De inzet op groen gas vergroot het aandeel binnenlandse productie van energie en daarmee energieonafhankelijkheid van Nederland en kan bovendien als één op één vervanger van aardgas direct bijdragen aan reductiedoelstellingen in het bestaande systeem zonder de druk op het elektriciteitsnet te verzwaren. Door de wisselwerking tussen verschillende energiedragers wordt het elektriciteitsnet ontlast. Daarbij biedt stimulering van omzetting van afvalstromen naar groen gas ook kansen voor de landbouwsector. Voorgaande bezien we in het licht van de doelstelling van 2 BCM in 2030 waarvoor Nederland nog niet op koers ligt dit te halen.
  - Verhelder de rol die het kabinet voor de **glastuinbouw** ziet. De glastuinbouw kan een belangrijke rol spelen in de energietransitie. Met de in deze sector veel gebruikte warmtekrachtkoppelingen (wkk's) wordt (nu nog met fossiele brandstof) op effectieve wijze tegelijkertijd zowel elektriciteit als warmte opgewekt, waarmee de kassen worden verlicht en verwarmd. Deze wkk's spelen met hun flexibele inzet bovendien een rol in het stabiel houden van het net. Als deze wkk's wegvallen neemt de druk op het net (door toenemende vraag) toe. In de glastuinbouwsector wordt steeds meer ingezet en geïnnoveerd met aardwarmte. Het is verstandig om deze techniek en kennis op te schalen naar de gebouwde omgeving.

- Betrek **de impact van het stikstofbeleid en de Kaderrichtlijn Water** bij de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord. Maatregelen ten opzichte van stikstofproblematiek worden in het hoofdlijnenakkoord uitsluitend genoemd in relatie tot landbouw. Echter speelt dit ook een belangrijke rol in de nieuwbouw, industrie en ontwikkeling van energie-infrastructuur. Daarnaast zien de netbeheerders ook potentiële impact van de Europese Kaderrichtlijn Water op de ontwikkeling van energie-infrastructuur. Implementatie hiervan heeft invloed op ruimtegebruik en vergunningverlening bij energie-infrastructuur. Dit behoeft aandacht bij de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord.
- Zorg voor een **integrale blik op budgetten** voor het energiesysteem van de toekomst en onderbouw dit. Het hoofdlijnenakkoord bevat een bezuiniging van 1,2 miljard op het Klimaatfonds. Het Klimaatfonds wordt gebruikt voor investeringen in innovaties en technologie zoals 'CCS' en groene waterstof. Ook batterijen en duurzame gassen leunen voor hun ontwikkeling in Nederland op het geld in dit fonds. Verminderde investering zal het moment dat deze technologieën breed toegepast worden verder de toekomst in verschuiven.

Versnellen van de uitvoering

Het hoofdlijnenakkoord stelt dat klimaatbeleid draagbaar, haalbaar en uitvoerbaar moet zijn, en dat handelingsperspectief voor burgers en bedrijven cruciaal is. De netbeheerders vinden deze nadruk op de uitvoering belangrijk, dat is precies waar we de komende jaren op in moeten zetten. Het is dan ook positief dat het Klimaatfonds voor het grootste deel in stand blijft en deze reserveringen ondersteunend blijven aan de uitvoering.

We moeten sneller bouwen. De nieuwe coalitie onderstreept het belang van de uitvoering, maar dit en de benodigde budgetten verdienen verdere aandacht bij de uitwerking. Uitdagingen als voldoende arbeidskrachten en snelle ruimtelijke inpassing spelen een belangrijke rol in de uitvoering. In het hoofdlijnenakkoord lezen we daar weinig over. Om voortvarend door te kunnen bouwen aan het energiesysteem van de toekomst, roepen de netbeheerders op om bij het uitwerken van het hoofdlijnenakkoord, nadrukkelijk rekening te houden met de uitdagingen rondom de uitvoering en hiervoor voldoende budget vrij te maken.

Aanbevelingen voor uitwerking van het akkoord

Versnelling van de uitvoering is noodzakelijk, netbeheerders hebben hier samen met Bouwend Nederland en Techniek Nederland een belangrijke stap gezet met het **Uitvoeringsakkoord voor het versnellen van de uitbreiding en verzwaring van het elektriciteitsnet**. Daarvoor zijn de volgende punten randvoorwaardelijk, en dienen aandacht te krijgen bij de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord:

- **Arbeidsmarkt** - Doordat dit kabinet het aantal internationale technici omlaag wil brengen zullen er meer technici vanuit Nederland zelf nodig zijn. Daarop ontbreekt echter actie in het hoofdlijnenakkoord. Hierdoor kunnen netbeheerders minder werk realiseren dan de maatschappij vraagt. Oplossingen zijn: goedkoper of zelfs gratis techniekonderwijs, een internationale vakkrachtenregeling die goede huisvesting en arbeidsomstandigheden borgt, een 'Gouden Poort' en een arbeidsmarktinfrastructuur die zij-instromers actief ondersteunt.
- **Ruimte** - Netbeheerders willen voorkomen dat ruimtegebrek een obstakel wordt voor tijdige realisatie van energie-infrastructuur. Hiervoor is regie van het Rijk nodig waarbij proactief ruimte gereserveerd wordt. Het is positief dat in het hoofdlijnenakkoord staat opgenomen dat er een coördinerend minister komt die regie voert op de ruimtelijke ordening. Maak werk van het tijdig reserveren van ruimte door energie-infrastructuur één van de leidende principes te maken in planologie en ruimtelijke procedures waar mogelijk te verkorten.

Samen doorbouwen aan het energiesysteem

Stabiel beleid, een integrale benadering van het energiesysteem en versnelling van de uitvoering zijn belangrijke aandachtspunten tijdens de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord. Alleen met langjarige duidelijkheid weten netbeheerders waar ze op moeten inzetten en kan er verder gebouwd worden aan een toegankelijk, betrouwbaar en bovenal betaalbaar energiesysteem. Netbeheerders gaan daarom graag samen met de nieuwe bewindspersonen aan de slag om de historische uitbreiding en vernieuwing van onze energie-infrastructuur voor bedrijven en burgers in recordtempo te realiseren.

Bijlage: De belangrijkste consequenties van het hoofdlijnenakkoord op basis van beschreven maatregelen/ambities

Consequenties voor het energiesysteem*, **

Thema 1. Stabiel beleid

De maatregelen in het hoofdlijnenakkoord leiden tot een vertraging op de korte termijn, daardoor zal later weer extra versneld moeten worden om doelen te behalen. Hoe die versnelling bereikt wordt, blijft voor nu gissen. Dat zorgt niet voor stabiel beleid waar langjarige plannen op gemaakt kunnen worden.

Deze volgende maatregelen resulteren op de korte termijn in een vertraging op het gevraagd elektrisch vermogen vanuit de gebouwde omgeving en mobiliteit. De lange termijn trends en het EU-beleid zullen dit op de middellange termijn weer tegenwerken.

- **Niet doorvoeren van normering op (hybride) warmtepomp:** Verwachte versnelling van de elektrificatie van warmte in de gebouwde omgeving in de komende 5 jaar blijft mogelijk grotendeels uit. De verwachting is dat de elektrificatie, hoewel vertraagd, wel zal doorgaan, met oog op blijvende subsidies en de tendens vanuit de EU om vanaf 2029 af te stappen van puur gasgestookte ketels. Op langere termijn betekent dit waarschijnlijk een lichte versnelling om de achterstand in te halen. Mogelijk veel lagere investeringsbehoefte op korte termijn in alle netvlakken, hoofdzakelijk op LS. Gasnet blijft dan langer de hoofdrol spelen in de warmtevoorziening
- **Geen verplichte labelsprongen:** Verwachting is dat de verduurzaming van bestaande bouw hierdoor op de korte termijn vertraging oploopt. De lange termijn vermogensvraag voor verwarming zal daardoor mogelijk hoger uitvallen vanwege de benodigde (maar niet verplichte) investering in isolatie. Tevens zorgt dit er waarschijnlijk voor dat gas langer in gebruik blijft omdat de stap naar een warmtepomp op korte termijn minder aantrekkelijk wordt.
- **Volledige subsidiestop EV's per 2025:** Na 2024 wordt de aanschaf van EV's aanzienlijk minder aantrekkelijk. Mogelijke piek dit jaar in aangekochte EV's om nog gebruik te kunnen maken van subsidies, gevolgd door langzamere groei vanaf 2025. Op termijn verwachten we dat een lichte versnelling zal volgen op deze vertraging.
- **Accijnsverlaging brandstof doorgetrokken tot en met 2025:** EV's per direct minder aantrekkelijk door verlaagde kosten fossiel rijden. Lagere groei van dit segment in 2025 is dus aannemelijk. Evenals bovenstaande verwachten we dat dit vooral de particuliere markt vertraagt en niet of slechts in beperkte mate de leasemarkt.
- **Rode diesel wordt weer beschikbaar voor boeren, tuinders en loonwerkers:** Elektrificatie in de landbouw wordt minder aantrekkelijk en zal waarschijnlijk per direct vertragen, met als gevolg minder vraaggroei naar elektrische transportcapaciteit in landelijke gebieden.
- **Afschaffen van salderen in 2027:** Door de salderingsregeling af te bouwen worden zonnepaneelbezitters meer gestimuleerd om eigen opgewekte stroom meteen in huis te gebruiken. Hierdoor wordt het elektriciteitsnet minder belast en is er minder CO₂-uitstoot. Directe afschaffing maakt PV minder aantrekkelijk voor kleinverbruikers, dit kan leiden tot een vertraging in adoptie. Dit jaar volgt mogelijk nog wel een opleving aangezien mensen nu nog enkele jaren salderen kunnen meepakken.
- **Terugdraaien aangekondigde verhoogde CO₂-heffing:** Het terugdraaien van de aangekondigde verhoging van de CO₂-heffing zal resulteren in minder positieve investeringsbesluiten voor verduurzamingsmaatregelen door industrie. Dit zal leiden tot vertraging in de transitie. Op langere termijn zou dit een uitgestelde, verhoogde versnelling als effect kunnen hebben, om de uiteindelijke verduurzamingsdoelen alsnog te halen.
- **Belastingverlaging gas 1^e en 2^e schijf (2,8 ct/m³ t/m verbruik van 170.000 m³):** Aantrekkelijkheid gas zal vraag vermindering doen dalen voor alle gebruikers. Mogelijk zijn duurzame gassen en elektrificatie minder aantrekkelijk. De ontwikkeling van duurzame gassen kan daardoor worden geremd. De transitie weg van aardgas loopt mogelijk vertraging op.
- **Geen Gronings gas meer, wel meer gaswinning op de Noordzee:** Er zal langer gebruik worden gemaakt van aardgas. Op termijn komen meer lege aardgasvelden op zee beschikbaar voor bijvoorbeeld opslag CO₂.

Consequenties voor het energiesysteem*,**

Thema 2. Integraal energie- systeem

In de sectoren Gebouwde Omgeving, Mobiliteit en Industrie, Duurzame Opwek komt nog geen integraal beeld van het energiesysteem naar voren. De maatregelen uit het hoofdlijnenakkoord hebben effect op de rest van het energiesysteem. Het regeerprogramma zou maatregelen meer integraal moeten benaderen.

Enkele voorbeelden:

De voorgestelde maatregelen in de gebouwde omgeving zorgen voor meer onderhoudsactiviteiten in het gasnetwerk en minder verwijderingsactiviteiten, later geeft dit mogelijk weer een negatief effect op de elektrische vermogensvraag. Daarnaast zien we nog geen beleid terug om bij een hogere gasvraag ook meer groen gas te produceren of meer in te zetten op warmtenetten.

Voorgestelde maatregelen:

- **Niet doorvoeren van normering op (hybride) warmtepomp**
- **Geen verplichte labelsprongen**

In het hoofdlijnenakkoord is nog geen aandacht voor:

- **Warmtenetten**
- **Groen gas**

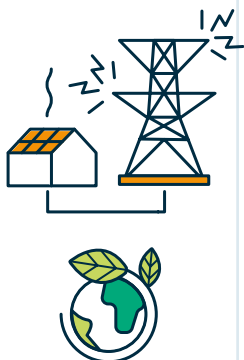
Daarnaast zien we dat ambities op woningbouw ook kunnen leiden tot een grotere behoefte aan transport- en netcapaciteit en meer duurzame opwek:

- **Afdwingbare afspraken om woningbouw structureel te verhogen naar 100.000 woningen per jaar**, via 'woontop' met overheden, woningcorporaties, pensioenfondsen en sociale partners. Huidige bottleneck ligt niet bij de woningbouwambities, het is onduidelijk hoe afspraken 'woontop' hier verandering in gaan brengen. In het geval dat deze structurele verhoging slaagt, zal de groei (20% t.o.v. 2023) naar alle verwachting zorgen voor significante problemen in zowel de uitvoerbaarheid als congestie op het elektriciteitsnet. Daarmee is ook meer duurzame opwek nodig om ambities voor de het elektriciteitsysteem te halen.
- **Geen extra nationale duurzaamheidsregels voor bouwen:** Verdere vermindering van energievraag per nieuwbouwwoning zal alleen komen bij aanscherping EU-wetgeving. Capaciteitsvraag van nieuwbouwwijken zal in de toekomst dus waarschijnlijk hoger uitvallen. Daarmee is ook meer duurzame opwek nodig om ambities voor de het elektriciteitsysteem te halen.

De industrie is een doorslaggevende factor in het energiesysteem. Het hoofdlijnenakkoord maakt niet duidelijk over wat dit betekent. Industrie, de energievoorziening en de infrastructuur hebben echter behoefte aan duidelijkheid hierover.

- **Behoud van industrie. Er is ruimte in NL voor schone industrie.** Het is onduidelijk of dit betekent dat niet-schone industrie NL moet verlaten en er worden ook geen keuzes gemaakt/visie geschetst over welke industrie wel moet blijven en welke niet. Voor lange termijnplanning infrastructuur aanleg is het van belang dat op korte termijn al duidelijk wordt welke industrie waar, wanneer en hoe gaat verduurzamen en welke industrie uit NL verdwijnt.
- **Aanpassing/uitzondering stikstofregels EU.** Hoofdzakelijk afschaffing maximering stikstofuitstoot uit dierlijke mest en herijking Natura-2000 gebieden. Insteek vanuit hoofdlijnenakkoord duidt op focus inzet stikstofruimte voor landbouw. Poging meer stikstofruimte bij de EU te bedingen heeft naar verwachting een lage slagingskans. Uit het hoofdlijnenakkoord blijkt dat de ambitie is deze ruimte vooral in te zetten voor landbouw. Herijking Natura 2000 heeft potentie ook ruimte voor industrie, nieuwbouw en infra te bieden (minder gebieden dichtbij kwetsbare natuur), maar het is de vraag of die daar ook voor ingezet zou worden. Ook voor de overige ambities moet worden gekeken naar de benodigde stikstofruimte.

Thema 2. Integraal energie- systeem (vervolg)

Voorgestelde maatregelen met directe impact op elektriciteitssysteem worden nog niet in samenhang en met een integrale blik op de energievoorziening gepresenteerd.

- **Extra inzet op kerncentrales.** Borssele blijft open, ambitie om 4 centrales te bouwen i.p.v. 2. Extra reservering van 9,5 miljard. De impact van kerncentrales op de elektrische infrastructuur hangt wezenlijk af van vermogen (groot vs. klein), inzet (must-run vs. marktgedreven) en locatie (centraal vs. decentraal). Inzet op kerncentrales met subsidie concurreert mogelijk met hernieuwbare opwek en is vanuit economisch oogpunt beperkt regelbaar. Invoeding zal op EHS niveau plaatsvinden ipv HS, MS en LS voor hernieuwbare bronnen, dus de verwachte investeringsbehoefte voor invoeding verschuift mogelijk voor een deel van regionale netbeheerders naar TenneT. Het is goed denkbaar dat kerncentrales voor elektriciteitsproductie meedraaien in de merit-order met waterstofproductie op momenten van overschot. Kerncentrales kunnen dan baseload draaien (hetgeen gunstig is voor het business model).
- **Afschaffing van salderingsregeling** kan ook leiden tot meer thuisbatterijen. Deze batterijen kunnen grote effecten hebben op het gevraagd vermogen. Beleid op het gebied van thuisbatterijen zou moeten worden uitgewerkt voor 2027.
- **Grootschalige duurzame opwek:** Wind op land werd vanuit beleid al minder gestimuleerd. Het hoofdlijnenakkoord versterkt dit door windmolens zoveel mogelijk op zee te plaatsen en grond voor woningbouw de voorkeur te geven t.o.v. wind. Grootschalige zon wordt niet genoemd.
- **Windenergie bij voorkeur op zee waarbij eerst rekening gehouden wordt met ruimte voor visserij. Woningbouw krijgt prioriteit boven windmolens bij concurrentie om grond.** Wind op land krijgt lage prioriteit. Daardoor mogelijk verschuiving van vraag naar aansluitcapaciteit van regionale netbeheerders richting TenneT. Dit omdat wind op land veelal op het middenspanningsnet en dus bij regionale netbeheerders aangesloten wordt, waar TenneT de enige netbeheerder op zee is. Verder stevige bevestiging van wind op zee plannen TenneT die alvast in gang gezet of voor de komende jaren voorzien zijn. Mogelijk zou dit ook kunnen resulteren in eerdere en snellere groei van elektrolyse op zee

Ook op gas en grondstoffen is naast de onderstaande maatregel noodzakelijk dat dit ingebed wordt in een lange termijn visie op het energiesysteem en de rol daarin.

- **Er worden lange termijncontracten afgesloten voor gas en er worden reserves aangelegd voor gas en kritieke grondstoffen.** Er zal langer gebruik worden gemaakt van aardgas, aardgasopslag speelt ook voor de langere termijn een belangrijke rol voor leveringszekerheid, en uiteindelijk als noodvoorraad ("strategische opslag") in jaren met onvoldoende duurzame productie of verminderde import van energie.

We adviseren in het regeerprogramma nog steviger in te zetten op integrale veranderingen van het energiesysteem. Maak werk van energiebesparing, vooral door systeemveranderingen. Zet in op congestie-neutrale verduurzamingsopties: inzet van CCS in de industrie, gebruik van groen gas in de gebouwde omgeving en de productie van blauwe waterstof, naast groene waterstof en import. Maak structurende keuzes m.b.t. industrie, die duidelijkheid scheppen voor netbedrijven waar, wanneer wat te investeren. En waar niet.

Ook een integrale blik op budgetten voor het energiesysteem van de toekomst zal steviger moeten worden onderbouwd in het regeerprogramma:

- **Bezuiniging van 1,2 miljard op klimaatfonds (3,3% van huidige 36,6 miljard).** Batterijen en duurzame gassen leunen voor hun ontwikkeling in Nederland op het geld in dit fonds. Verminderde investering zal het moment dat deze technologieën breed toegepast worden verder de toekomst in verschuiven.
  - **Het Klimaatfonds wordt gebruikt voor investeringen in innovaties en technologie zoals 'CCS' en groene waterstof.** Indien nodig kan blauwe waterstof worden ingezet als tussenstap Inzet van blauwe waterstof kan de ontwikkeling van de waterstofketen en daarmee CO₂-reductie versnellen.
- **Bezuiniging van jaarlijks 1 miljard op SDE (8%-20% van budget afgelopen jaren)** De maatregel blijkt betrekking te hebben op de energieprijsverwachting, en zegt weinig over de subsidiëring van hernieuwbare energie en CO₂-reductie.
- **Extra inzet op kerncentrales.** Extra reservering van 9,5 miljard. Subsidie voor kernenergie beperkt beschikbare subsidie voor andere ontwikkelingen in het toekomstig energiesysteem.
- **Versterking busvervoer tussen dorpskernen en platteland.** Geen budget voor gereserveerd. In combinatie met elektrificatie van volledig busvervoer in 2030 kan dit zorgen voor een grotere vraag naar laadcapaciteit in dorpskernen en/of omliggend gebied.

Consequenties voor het energiesysteem*,**

Thema 3. Uitvoering

Het hoofdlijnenakkoord noemt enkele belemmering in de uitvoering en belooft daaraan te werken. Helaas zijn de maatregelen nog weinig concreet.

- **Versnellen procedures en wegnemen belemmeringen:** Meer budget om bouwen makkelijker/aantrekkelijker te maken kan tot meer woningbouw leiden. Mogelijk zien we hierdoor op de middellange termijn een toename in nieuwbouw. Niet alleen nuttig voor woningbouw, maar ook voor activiteiten in het energiesysteem van energievoorziening tot infrastructuur.
- **Coördinerende minister voert regie op ruimtelijke ordening.** Wij ondersteunen het belang van regie op de ruimtelijke ordening. Helaas blijft verder onduidelijk wat deze minister anders gaat doen dan wat nu al gebeurt.
- **Bedrijven worden geholpen bij de energietransitie en het oplossen van netcongestie.** Onduidelijk wat hiermee concreet bedoeld wordt.
- **Oplossen netcongestie krijgt voorrang.** Van belang om hier verder invulling aan te geven, wat betekent voorrang in dit geval. Alle investeringen die netbeheerders doen dragen direct of indirect bij aan het oplossen van netcongestie, anders zijn ze niet noodzakelijk.
- **Maatwerk aanpak uitbreiden.** Er wordt bezien of de maatwerk aanpak kan worden uitgebreid voor bijvoorbeeld nieuwe of regionale bedrijven en technologieën, die een bijdrage kunnen leveren aan de transitie. Dit kan zowel de grote industrieclusters als Cluster 6 betreffen en zorgen dat zij extra stimulans krijgen om te verduurzamen. Hiermee kunnen plannen van de industrie sneller concreet gemaakt worden, wat naar verwachting zal leiden tot een hogere impact op de verschillende netwerken gedurende de eerste 5 jaar. Echter, kunnen de verduurzamingsstappen van de industrie verschillende energiedragers betreffen, waardoor de impact op verschillende infrastructuren nog onduidelijk is.

Het energiesysteem vraagt ook veel arbeidskrachten. We missen nog maatregelen in het hoofdlijnenakkoord die zorgen dat er voldoende arbeidskrachten beschikbaar zijn om de groene groei te bewerkstelligen. Denk hierbij aan maatregelen die het voor scholieren en zij-instromers aantrekkelijker maken om te kiezen voor techniek.

* De kwalitatieve inschatting van de impact op het energiesysteem, gebaseerd op expertbeoordeling van Netbeheer Nederland.

** De huidige investeringsprognose is gebaseerd op de scenario's die zijn opgesteld i.h.k.v. IP2024. Deze scenario's worden in de periode juni – dec 2024 bijgesteld i.h.k.v. IP2026. Onder meer deze input wordt meegenomen in dit proces.